MASTER
NEGATIVE
NO.93-81396-5

AUTHOR:

LEFMANN, SALOMON

TITLE:

DE ARISTOTELIS IN HOMINUM EDUCATIONE

PLACE:

BEROLINI

DATE:

1864

Master Negative #

93-81396-5

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES
PRESERVATION DEPARTMENT

BIBLIOGRAPHIC MICROFORM TARGET

Original Material as Filmed - Existing Bibliographic Record

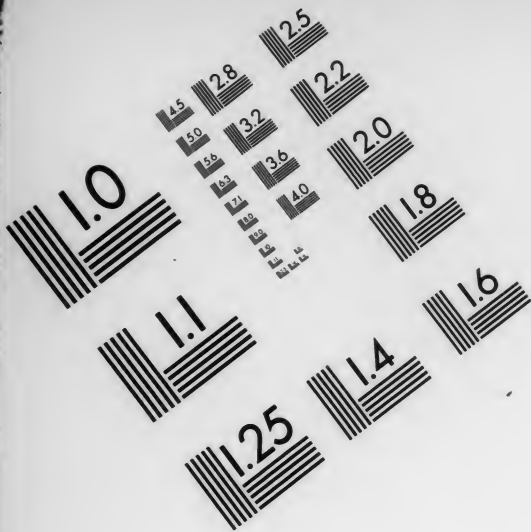
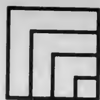
Lefmann, Salomon, 1831-1912
De Aristotelis in hominum educatione principiis. Dissertatio inauguralis quam ... publice defendet auctor Salomon Lefmann ... Berolini, Schade, [1864].
30 p. 20 cm.

Thesis. Berlin. 1864.
Vol. of theses.

Restrictions on Use:

TECHNICAL MICROFORM DATA

FILM SIZE: 35
REDUCTION RATIO: 9x
IMAGE PLACEMENT: IA (IIA) IB IIB
DATE FILMED: 5-11-93
INITIALS SS
FILMED BY: RESEARCH PUBLICATIONS, INC WOODBRIDGE, CT

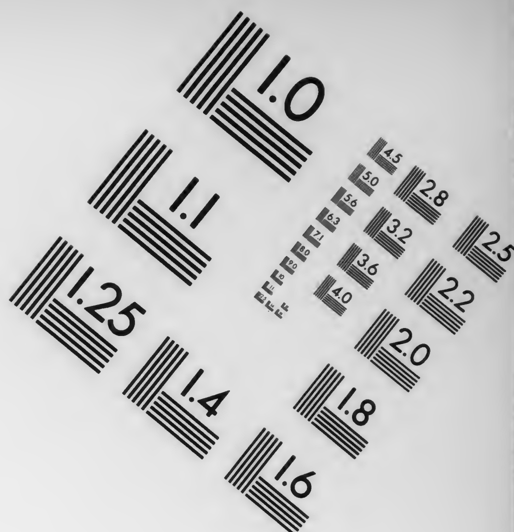

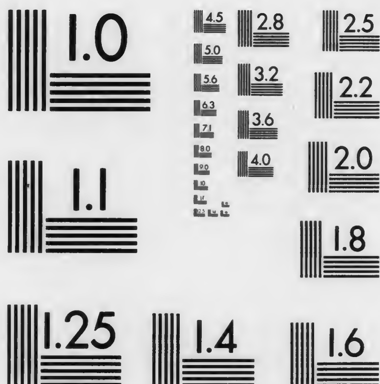
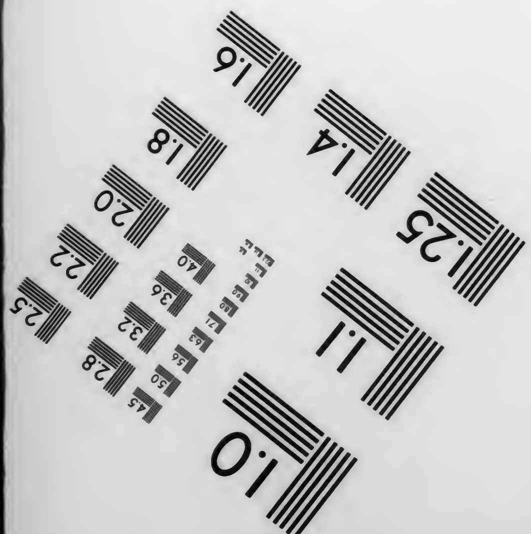
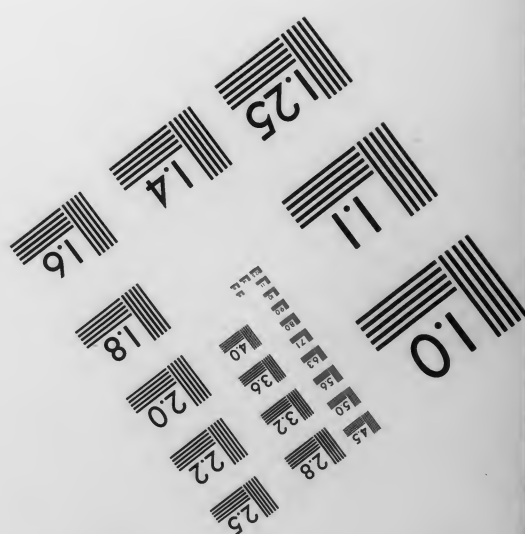
AIIM

Association for Information and Image Management

1100 Wayne Avenue, Suite 1100
Silver Spring, Maryland 20910

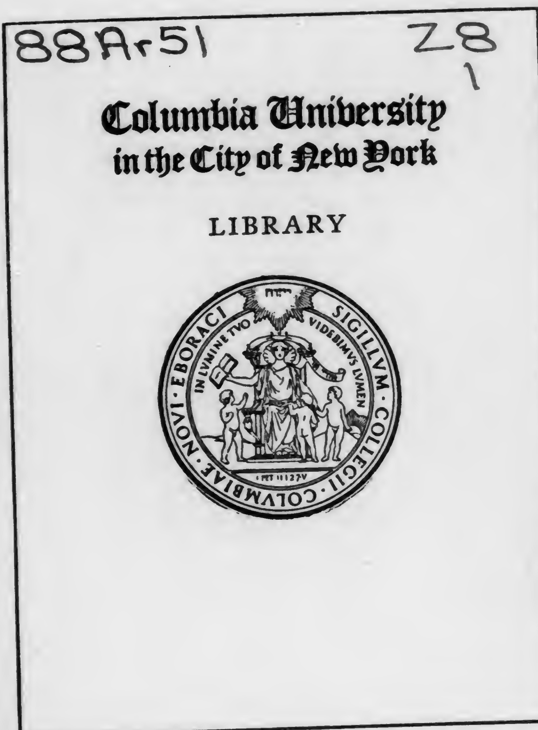
301/587-8202

MANUFACTURED TO AIIM STANDARDS
BY APPLIED IMAGE, INC.

Aris. Educ.

DE
ARISTOTELIS IN HOMINUM EDUCATIONE PRINCIPIIS.

DISSERTATIO INAUGURALIS
QUAM
CONSENSU ET AUCTORITATE
AMPLISSIMI PHILOSOPHORUM ORDINIS
IN
ALMA LITTERARUM UNIVERSITATE
FRIDERICA GUILELMA
AD
SUMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES
RITE CAPESSENDOS
DIE V. M. MARTII A. MDCCCLXIV.
H. L. Q. S.
PUBLICE DEFENDET
AUCTOR

SALOMON LEFMANN
GUESTPHALUS.

ADVERSARIORUM PARTES SUSCIPIENT:
H. JENTSCH, PHIL. CAND.
G. NITSCHE, PHIL. DR.
G. WILMANNS, PHIL. DR.

BEROLINI
TYPIS EXPRESSIT GUSTAVUS SCHADE.

ADOLPHO TRENDELENBURGO

SACRUM.

„Bildung der Menschen zur Wahrheit, du bist Bildung ihres Wesens und ihrer Natur zu beruhigender Weisheit.“
(Pestalozzi, Abendst. eines Einsiedlers.)

Si verum est quod dicunt mentem humanam usque progredi ad perfectionem, perfectionem autem vel explicationem ejus quod in nobis naturaliter inesse videatur, non tam naturae esse quam artis cujusdam quae expediat et conformet eas res, quarum illa dederit quidem materiem formam vero proposuerit: nil pro certo habemus angustiore conexu artiusque ullo tempore conjunctum esse atque contextum cum singulorum et omnium vita moribusque quam educationem atque semper illas cognosci posse ex ratione qua haec sit constituta. Quamvis igitur aucta sint atque annis volventibus dilatata ea quae eruditione culturaque humana comprehenduntur: sunt tamen certae quaedam, ut ita dicam, sententiae primariae, ideae, quae scientibus nobis vel nescientibus in his rebus praevalent et, cum sint verae, permanent, etsi mutantur tempora intereuntque homines nationesque unde illae ad nos sunt perlatae. Fuerit denique libertas, unde eluxit veterum Graecorum ingenii abundantia, vel pulcritudo vel utraque, altera mente id gignens et procreans cujus altera speciem ante oculos posuerit, utraque vero certo quodam con-

centu divina atque humana copulans: veterum illorum et artifices et praeceptores fuisse contendimus, qui, quae florenti ejusdem gentis aetate in animis vigebant, aperuerint ac manifesta fecerint, alteri dictis et scriptis, alteri simulacris atque carminibus. Ex hoc olim fonte Socrates de 'bono ac pulcro' notiones hausit, eas quas divinus ille Plato idearum doctrina illustravit et celebravit, unde Aristoteles mente quidem sobria sed experientia acuta philosophandi cepit initium. Qui quidem viri licet nostro more educandi doctrinam nec tradiderint nec omnino quaesiverint: verumtamen ex ipsorum animis, Aristotelis potissimum, summi antiquitatis philosophi, educandi instituendique rationes ad nos emanarunt, quae multum abest ut temere sint dictae, ut valeant cum in eis quae ad educandi artem maxime spectant fragmentis tum in omnibus Stagiritae scriptis, ubicumque sententiis quae ad agendum pertinent occurrimus. Quas quam brevi fieri poterit enucleare huic commentationi propositum habemus. Quod cum conficere conaremur ab universalibus quibus singularia continentur exordium nobis faciundum esse putavimus, ut his singulis Aristotele duce tractatis ex opere ad finem perducto tota res perspici posset.

ARGUMENTUM.

Exordio (§ 1—10) primum Aristotele auctore quo tendat et quid sibi velit hominum educatio proponitur. Hinc ex summo finis propositi principio tria accuratius erant consideranda haec: natura hominis et ea quae inter hanc et illam communis civitatis intercedat ratio (2—4); qualis sit, quoniam beatitudinem adpetant, singulorum atque omnium destinatio (5—7); qua denique via harum rerum optuma convenientia perfici possit (8—10). Hoc — *πῶς ἀνὴρ γίνεται σπουδαῖος* — cum natura, more, doctrina fieri videatur, cui distributioni totidem numero ac specie virtutes respondent, rerum quae sequuntur tres habemus partes.

Prima pars 'naturalem' prae se fert educationem (11—19), cujus principium 'materies' agnoscitur (11—14). Virtus de qua hac ratione agitur eo est magis universalis, quo magis attinet ad corporis salutem nec nisi potentia continet veram honestatem. Hinc singula exoriuntur quae spectant ad nutrimentum, incrementum corporisque motionem (15), ad ludum puerilem (16), ad sensuum perceptionem imitandique cupiditatem (17). Ad quas res cum memoria accedat reminiscendique vis (18), consideratio ita progreditur, ut transitus — tanquam a potentia ad actum (19) — in alteram fiat partem.

Qua quidem in altera parte (20—32) educationis quae propria verbi sententia dicitur 'moralis' principium agitur, quod forma continetur (20—21). Forma actu fit. Ad agendum vero ex intima hominum natura gravissimi momenti ac ponderis est voluptas (22—23), quae ut commoda sit, sincera et vera, cupiditas discat rationi parere (24—25). Inde mensura et norma accipiuntur (26), quibus adhibitis homo vere fieri potest probus (*σπουδαῖος*): qua notione explicanda (27) ad considerandam virtutem moralem, ducimur (28). Huic tria insunt momenta (29—31), quorum ex tertio ad consuetudinem exercitationemque ut veritas ideoque doctrina accedat requiritur (32). Qua ex re tertiae denique partis sequitur expositio.

In ea autem, tertia parte (33—42), primum de intellegendi cognoscendique ratione disputatur: causa movet; per causas discimus (33—34). Deinde sicut cupiendo agendo-

que bonum et malum, sic opinando sciundoque verum et falsum inter se opponuntur (35—36). Res inde ex eo quod penes nos est, quasi inde ex homine procedit (37), qui eo perveniat necesse est, ut id quod absolute bonum ac verum est, ex propria animi natura ipse sibi et bonum et verum habeat (38). Hac via nobis cum ad optimi cujusquam perfectionem et absolutionem tum ad intellegendi perspicuitatem intuendique evidentiam progrediundum est (39). Progressionis indicium in ipsa actione consistere ostenditur (40), quae sit talis qualis summa demum, et ea quidem optumarum rerum occupatio, otii voluptatem fruendam praebeat (41), unde altius possit divina quaedam quam maxime sapere (42).

Ad libelli conclusionem paucis lineamentis singula quaedam in singulis disciplinis adumbrantur (43—49). Dispositione facta (43), postquam primum de arte gymnastica (44), musica (45), grammatica et graphica (46) disputatum est, deinde de virtutibus moralibus (47), de scientiis et literis (48) pauca quaedam, quoad huc pertinent, adferuntur, ut cum sapientia denique in fine spectata (49) proposito satisfactum esse videatur.

In locis laudandis duo evitanda videbantur: alterum ne lectores e contextu saepius aliorsum conspicere cogerentur, alterum ne iidem locorum conferendorum et in ipso contextu significatorum multitudine nimium interdum impedirentur. Itaque mediam aliquam me tentasse viam nescio an probes. Quod vero qua sit ratione factum facillime intellegetur.

I. EXORDIUM.

De ratione omnis humanae educationis.

1. 'Omnis ars omnisque doctrina id quod naturae deest (*τὸ προσλεῖπον τῆς φύσεως*) agendi progrediendique ratione vult supplere.' — Quibus quae praecepta paedagogica accuratius explicaturus scripsit Stagiritae verbis (Pol. IV [vulgo VII], 17. 1337 *a* 1 sqq.), illis quidem paucissimis, singulariter vero electis atque ratione consilioque, ut videtur, quaesitis[1]), id quod sibi velit ars educandi primum clare et distincte est definitum. Ars et educatio (*τέχνη καὶ παιδεία*) in unum sunt conjunctae et comprehensae. Quod enim Ethic. Nicom. initio omnis ars omnisque docendi via atque institutio, itemque actio et consilium bonum aliquid adpetere (*ἀγαθοῦ τινὸς ἐφίεσθαι*) dicuntur, hoc quis dubitet quin etiam de universa debeat educatione valere. Ut enim omnis ars principium quoddam sequi dicitur, quod cum insit quidem in ipso opifice (*ἐν τῷ ποιοῦντι*)[2]) repetitum vero ex rei quadam informatione est, animo antecepta[3]), h. e. sol-

[1]) Murat. Inscript. I. p. 446, 3 (*τὰ προσλείψοντα τοῦ ἔργου*); Jambl. Pyth. 16.

[2]) Eth. Nic. VI, 4. 1140 *a* 10 sqq.

[3]) Phys. II, 2. 194 *a* 21 sq.; *a* 35.

lerti atque efficaci operis specie[1]), ut opus ad ipsius similitudinem reddat pulcriusque imitetur[2]), — sic etiam educatio. Cujus materies a natura data, ut datam artificiose tractemus, omnium animantium praestantissimum est, homo. Hunc secundum veram ejus naturam erudire atque — ut cum Aristotele loquar — supplere (*ἀναπληροῦν*), cum expediundo perficiamus, quae perficere natura non potest, et imitando consequamur ad quae consequenda natura nos instruxit (*τὰ μὲν ἐπιτελεῖ, τὰ δὲ μιμεῖται*): hoc ex Nostri sententia omnis educatio sibi propositum videtur habere. Est igitur, ut verbo exprimam, ratio illa finalis, quae et primum locum tenere et commentationis nostrae tamquam fundamentum debet esse ac summum principium (Eth. I, 1. coll. Pol. IV, 15). Ex principio enim Aristoteles rationem singulae cujusque rei (*λόγον τῆς ἑκάστου οὐσίας*) unum idemque statuit esse atque finem ei propositum (*τὸ οὗ ἕνεκα ὡς τέλος*)[3]), quippe quod natura (*φύσει*) primum, generatione (*γενέσει*) extremum sit in rerum ordine et commotu (Met. XII, 7); itemque quod quaque in re optimum sit unum idemque valere docet atque actionem perfectam, in qua artifices et educatores meliorem suam ipsorum naturam quodammodo (*πως*) ac quodam cum amore expressam videantur habere (Eth. N. IX, 7. 1168 *a* 7). — Loco quem laudamus Aristoteles de iis loquitur qui

---

[1]) Met. VII, 7. 1032 *b* 14; 13, 1038 *b* 10; 7. 1032 *a* 32 sqq.; de an. II, 1. 412 *b* 10.

[2]) Poet. 15. 1454 *b* 10 coll. Phys. II, 8. 199 *a* 15 sq.

[3]) De gen. an. I, 1 in coll. Phys. II, 7. 198 *a* 24 sqq. Met. IX, 8. 1049 *a* 27 sqq.

bene faciunt erga homines (*ἐνεργείᾳ δὴ ὁ ποιήσας τὸ ἔργον ἔστι πως· στέργει δὴ τὸ ἔργον*)[1]); est autem vel summum cum beneficium tum artificium, id quod in hominum educatione consistit. — Perfectum denique Aristoteles unumquodque esse censet, cui ad speciem propriae virtutis ne particula quidem desit magnitudinis a natura destinatae (*τῆς οἰκείας ἀρετῆς μηθὲν ἐλλείπῃ μόριον κατὰ τὴν φύσιν μεγέθους.* Met. V, 16. 1021 *b* 20—25): homini igitur illud contingere, si animus et corpus bene se habeant nec quicquam deficiat optime vivendi rationis (Pol. IV, 14. 1333 *a* 15: *τὸ τέλος τῆς ἀρίστης ζωῆς*).

Jam hinc quae sunt reliqua omnia deducuntur. — Quae autem universe dicta ut accuratius intueamur, tres hujus exordii partes distinguendas esse facile adparet, in quibus ex locis huc spectantibus testimoniisque adlatis haec tria nobis Aristotelis ex animo consideranda esse existumo: unum ipsum hominem, quatenus ex sua natura subjectus sit educationi; alterum destinationem ejus, quatenus finis sit educationi propositus; tertium denique, quo pacto homo hunc finem adsequi possit, tanquam regionem in qua omnis disciplina institutioque versetur.

Cap. I.

2. 'Homo est animal sociale' (*ἄνθρωπος ζῷον πολιτικόν*). — Tribus his verbis, universe quidem sed graviter dictis et per totam quae sequitur explicationem

---

[1]) Cf. Phys. II, 8. l. l. coll. Simpl. f. 85 *b*. Met. IV, 8. l. l.; M. Mor. II, 12.

late patentibus naturam humanam habes definitam (Pol. I, 2. 1253*a* 2)[1]). Hominem docet natura esse animal civium societati natum: nam extra civitatis communionem vivere non nisi aut feram posse aut deum (ἢ θηρίον ἢ θεός ib. *a*25 sqq.)[2]); illa cum ad eam non accommodata, hic quia supra eam sit elatus; hominem vero, alio loco accipimus, hominum consuetudine indigere, ut homo esse possit (πρὸς τὸ ἀνθρωπεύεσθαι cf. Eth. N. X, 8. 1178 *b* 9 sqq.). Rem dicas notissimam esse. Quo autem minus est ignota, eo haud scio an magis huc adferre liceat eam, qua tanquam acerrima adumbratione species humana ante oculos ponatur. In quo illud quidem ex Nostri sententia proprie elucet, quod alienum esse ab homine videtur non solum vitam degere incultam naturaeque adversariam sine ullo usu ullaque necessitate (Eth. N. VII, 7) aut servili animi impetui corporisque voluptatibus lubidinose deditam, — quo et Cynicorum, qui dicuntur, et Cyrenaicorum disciplina deduci videmur, — verum etiam — alienum esse ab homine cum Aristotele dico — vivendi rationem adspirare ultra fastigium humanum transgredientem, qua cum nobis solum contenti, ab omni consuetudine secreti atque in meditatione tantum vel contemplatione 'ascetica' versemur, a munerum functionibus, fieri possit, negotiisque a natura nobis attributis, falso qui dicitur idealismo, ut removeamur. Quo modo tantum abest, ut totius hominis tota vis totaque naturae potestas ostendenda sit, ut dignitas ac praestantia ejus in eo consistat quod

[1]) Eth. N. I, 5. 1097 *b* 11; IX, 9. 1169 *b* 18.
[2]) Cf. Eth. N. I, 5; VII, 1. 1145 *a* 25.

civis civium societati adscriptus est. Neque aliam ob causam Aristoteles solum hominem censet sermone praeditum esse (Pol. I, 2. 1253 *a* 9 sq.), quo animi cogitationes vestiens non modo id proferre (δηλοῦν) declarareque possit, quo laetitia adficiatur vel dolore, quod prodesse vel nocere, verum etiam quod justum vel injustum, bonum vel malum esse existimaverit. Nam nihil frustra neque a deo fieri neque a natura (ὁ θεὸς καὶ ἡ φύσις οὐθὲν μάτην ποιοῦσιν) (de caelo I, 4 extr.); sed finis causa facta esse omnia, sicut finis causa agere atque parare videatur ratio divina illa[1]) in hominum natura[2]).

3. Hominis igitur singuli et uniuscujusque natura, in qua bonum aliquid tamquam finis expressum est, ex notione communitate quadam (κοινωνία) continetur (Pol. I, 1 in. coll. Eth. N. I, 1. 1094 *a* 27 sqq.), quae cum ex singulis sit concreta (ib. 1252 *b* 15 sq.) integro suo absolutoque bono ac studio omnium singulorum omniumque quae angustioribus finibus constitutae sunt communitatum bona ac studia una sustinet et complectitur (l. l. 1253 *a* 1 sq.; III, 9). Partis enim naturam accipimus necessario oportere ex natura existere totius, quo ut esse et constare et munere suo perfungi possit efficiatur (Eth. N. l. l. *b* 6 sq.). Haec est civitas (πόλις), quae est perfecta seque ipsa contenta societas (Pol. l. l. 1252 *b* 27), ex natura et secundum suam naturam (φύσει) prior quam domus et familia priorque quam unusquisque nostrum: prius enim parte totum sit necesse est (1253 *a* 18 sq.). Notissima etiam haec Aristotelis

[1]) De part. an. I, 1. 641 *b* 12; de an. II, 4. 415 *b* 16 sqq.
[2]) Eth. N. X, 7. 1177 *b* 28.

definitio gravis est nec levi profecto ad rationem finalem in hac de qua agitur doctrina cognoscendam momento. Pertinent nimirum singuli ad totum, cui totos sese dedere debent, non ut naturam sui propriam bonumque sui proprium amittant, sed ut infinite cumulateque, ut ita dicam, aucti et suppleti sibi quasi ipsi reddantur: sicut etiam, quemcumque gradum perfectionis praestandique facultatem civium unusquisque consecutus est, totius, quocum civili continetur conciliatione (Pol. V [VIII], 1. coll. I, 2. 1253 *a* 26 sq.; IV, 13. 1332 *a* 32 sqq.) vim potentiamque complectitur. Utrumque vero secundum eam fit dispositionis et compositionis rationem, qua fieri potuerit, ut alii alios vicissim inter se sustinentes quasi membra dispersa in unum corpus collecta ad unum eundemque finem propositum (l. l. c. 15 in.) expetendum singuli et universi omnes conveniant. Est autem haec tam gravis quam propria Nostri sententia, qua cum ab aliis tum etiam a Platonica differt rei publicae doctrina. Qua in re positum videt Aristoteles illud omnis omnium bonorum copiae nihilque praeterea requirentis culmen (*πάσης ἔχουσα πέρας τῆς αὐταρκείας*), cujus desiderio, ut existat civitas et perfectione ut constet efficitur: existit enim civitas — ut dicitur — vivendi gratia (*τοῦ ζῆν ἕνεκεν*), constat vero bene vivendi gratia (*οὖσα δὲ τοῦ εὖ ζῆν*): tali quidem quali omnibus viribus excolendis ratione comparetur. (Pol. I, 2 l. l. III, 6. 1279 *b* 19 sq.)

4. Itaque essentia et constantia civitatis in fine proposito consistunt (Pol. III, 9. 1280 *a* 31 sq.). Unum vero omnino finem positum esse docemur nimirum et civi-

tatis communi et singulis, atque unum necessario illud bonum esse cum singuli hominis tum totius singulorum communitatis: ita tamen, ut in hac longe etiam majus et pulcrius et divinius efflorescere solumque perfici possit, quod illi proprium sit a natura attributum[1]) (Eth. I, 1. 1094 *b* 7 sqq.). Unde necessario sequitur, ut ad optumae cujusque civitatis morem naturamque (*ἦθος*) etiam optumi cujusque civis (*πολίτης σπουδαῖος*) mos naturaque dirigatur (Pol. V [VIII], 1): atque in perfectione, qua gradatim utriusque praestantia ac dignitas aestimentur, ut haec optumi civis cum illa boni viri (*ἀνὴρ ἀγαθός*) debeat convenire (Pol. III, 18)[2]). Quapropter Noster summorum bonorum auctorem docet optumeque de hominibus illum meritum fuisse, qui primus homines dissipatos ad civitatis consociationem congregaverit, cujus nervus sit jus et justitia, cujusque ratio lex (Pol. I, 2 extr. III, 12)[3]). Ut enim vix esse qui solitaria conditione viventes bonum et exercere et summam boni vere sibi adsumere velint, ut jam causam omnium malorum esse et peccatorum, si ex toto pars suo studio contenta suaque cupiditate impulsa egrediatur (Pol. I, 2. 1253 a 26 sqq.): sic hominem non posse nisi in hominum societate vere humane (*εὖ*) i. e. bene ac pulcre (*καλῶς καὶ ἀγαθῶς*) vivere, neque — *ἐπειδὴ φύσει πολιτικὸς ἄνθρωπος* — nisi in communitate vitae, quae naturae conveniat, bonum illud undique perfectum (*τέλειον*), quod per se satis esse videatur (*αὔταρκες*)

1) Cf. Pol. IV, 15.
2) Cf. Eth. N. V, 5. 1130 *b* 26 sqq.
3) cf. Pol. III, 16. 1287 *a* 28.

persequendo parare (Eth. N. I, 5. 1097 *b* 8 sqq.). Perfectum autem seque ipso contentum nihil est aliud ex Nostri sententia quam id quod omnium rerum quae agendo perficiuntur extremum videtur esse, scil. (ib. *b* 20) *ἡ εὐδαιμονία τῶν πρακτῶν οὖσα τέλος* — beatitudo.

Cap. II.

5. Beatitudo igitur omnium rerum actione perficiundarum summum bonum dicitur esse: de nomine quidem Aristoteles omnes fere consentire putat (*ὀνόματι σχεδὸν ὑπὸ τῶν πλείστων ὁμολογεῖται*), bonumque sibi adpetentes una percipere et nominare illud — *ταὐτόν* — quo vivendi agendique ratio bene perficiatur — *τὸ εὖ ζῆν καὶ τὸ εὖ πράττειν* — beatum esse. (Eth. N. I, 2. 1095 *a* 15 sqq.)[1]). De eo autem quid sit beatitudo — *τί ἐστιν* — vehementissime inter se homines dissentire: alii enim dum parum subtiliter aut voluptatem aut honorem aut divitias laudent, ab aliis aliud summum bonum beatissimumque haberi (Eth. N. I, 3). Utrumque vero, illos neque id quod vere absoluteque bonum sit comprehendisse (ib. 1095 *b* 29 sqq.) et vana specie (*μάταιον εἶδος*) teneri eos, qui unam illam abundantemque 'boni per se' ideam (*ἀγαθὸν καθ' αὑτό*) praedicare soleant, clarissimis nobis gravissimisque argumentis a Stagirita demonstratur atque confirmatur (l. l. c. 4. pr. 1096 *a* 28 sq. *a* 34; *b* 20). Nimirum summum bonum non nisi unum esse. At denuo Noster, experientia duce, pergit, ubi varia sint vitae bona neque omnibus omne

---

[1]) Cf. Eudem. I, 7; Pol. IV, 2 in.

optandum videatur aut acceptum sit, sed plures sint actiones actionumque fines: ibi perspicuum fieri, quod omnium optimum ac magnificentissimum, quod ab omnibus semper atque universe ejus ipsius gratia adpetatur, id sibi constans quiddam absoluteque se ipso contentum esse debere, idque rerum gerendarum actionumque fructum esse et perfectionem (ib. c. 5). Perfectio autem (*τελείωσις*) apud Nostrum in agendo adparet: non enim nisi in opere ac munere (*ἐν τῷ ἔργῳ*) finis propositus ostendere se et cognosci potest (ib. 1097 *b* 15; c. 6 in.)[1]). Quare in opere dicit ac munere bonum absolutum atque perfectum consistere videri, nec modo omnino sed etiam homini, si quidem hominibus quoque ratione praeditis opus atque munus (*οἰκεῖον ἔργον*) sui proprium contigerit.

6. Quod igitur primum ex insita quadam omnibus hominibus adpetitione esse summum bonum concluditur: id apud Aristotelem re vera et dilucide explicatum adparet, cum ex universa omnium rerum natura singulo cuique et singulae totius cujusque parti (*ἔργον τι*) munus quoddam attributum videamus, quo functo '*σπουδαῖον*' virtutis (proprie) particeps fit ac magis magisque perfectum exsistit. (Eth. I, 5 extr.; 6. 1097 *b* 25 — *a* 15.)[2]) Virtutem enim ex Nostri sententia esse perfectionem consequitur, et perfectionem a natura expeti (Met. IV, 16. 1021 *b* 20), finibus sursum deorsumque ubique ex ordine propositis (Pol. IV, 15. 1334 *b* 12)[3]). Hoc enim illud est divinum quoddam (*θεῖόν τι*), quod in omnibus

---

[1]) Met. IX, 9. 1050 *a* 21 sqq. Eth. N. IX, 9. 1169 *b* 28; Pol. IV, 2. 1328 *b* 41 sqq.

[2]) Eth. N. II, 9. 1109 *a* 24 sqq. — [3]) Phys. II, 8. 194 *a* 28.

rebus a natura inest[1]) et in quo pro sua facultate partem habere omnibus — *τὸ μὲν μᾶλλον τὸ δ' ἧττον* — concessum est (gen. et corr. II, 10). Neque enim censet Aristoteles, — ut hanc rem, quae maximi momenti et ponderis est, paullo etiam accuratius pertractemus — similem esse '*τὴν φύσιν*' malae tragoediae in qua digressionum modo (*ἐπεισοδιώδης*) singula ex totius conexu quasi egrediantur (Met. XIV, 3. 1090*b* 19): sed gradatim rationis finalis ex ordine aliud alio esse superius, aliud cum alio conjunctum et consertum pro cogitatione *ἐντελεχείας*, cujus vis in universa atque omnia continuata quadam perennique motione penetret (cf. de an. II, 4. 415*b* 7 coll. Phys. II, 3). Ubi enim nec fortuito (*ἀπὸ συμπτώματος*) nec forte fortuna casuve (*ἀπὸ τ' αὐτομάτου*) id fit, ut pluat hiberno tempore et ferveat calore sub cane, ubi non frustra hirundo nidum construit nec frustra aranea telum texit, ubi ad fructos proferendos frondescit planta radicesque deorsum tendit (Phys. II, 8. 199*a* 1 sq.), ubi denique — ut hoc quoque exemplum afferam — semen germine turgescente solvitur et in lucem mergens denuo et multiplicatum se ipsum parit[2]): quid, num fortuito an forte fortuna casuque neque potius ad finem quemdam consequendum homo putandus est vivere? (cf. Pol. I, 8. 1256*b* 15 sq.; coll. gen. an. II, 4. 737*b* 26.) Optimo qui sit ac maxime perfecto item debere philos. noster existimat et optimi aliquid et maxime perfecti propositum esse et mandatum — *ἐνέργειάν τινα* — 'actionem rationi consentaneam,' qua

[1]) Eth. N. VII, 14 extr.; de an. II, 4. 415 *a* 26 sqq.; gen. an. II, 1. 731 *b* 30 sqq. — [2]) De an. II, 1; de juv. et sen. c. 3; gen. II, 4; III, 2.

vir probata virtute veram suam naturam bene ac pulcre (*εὖ καὶ καλῶς*) ostendere possit. Illud quidem bonum esse vere humanum — *τὸ ἀνθρώπινον ἀγαθόν* — animi *ἐγέργειαν*, muneris functionem virtute, — virtutumque si plures sint, optimae eorum perfectissimaeque ratione directam et id quidem, — ut addit Noster, (*ἐν βίῳ τελείῳ*) 'in vita perfecta'. (Eth. N. I, 6. 1098*a* 6 sqq.) Quo in verbo quod est *τελείῳ*, excolendi progrediendique notionem ex Nostri sententia inesse jure videtur censeri[1]). Rei verae enim et rationi (*τῷ λόγῳ*) consentaneum esse et bene vivere et bene agere hominem beatum (Eth. N. I, 8. 1098*b* 20: *καὶ τὸ εὖ ζῆν καὶ τὸ εὖ πράττειν τὸν αὐδαίμονα*).

7. Itaque cum in rerum natura omnia necesse sit bona ac pulcra existere, homini eo liberrima cultura perveniundum est, sua ipsius opera atque industria (Eth. l. l. c. 8, 10, 6 extr.). Bonum ut possideamus acquirendum est: et acquirendi (*κτῆσις*) progressus et possidendi (*χρῆσις*) gradus eandem rursum inter se rationem habent quae est inter *ἕξιν* et *ἐνέργειαν* (cf. ib. c. 9. 1098 *b* 31 sqq.; 1099*a* 16; M. Mor. I, 4). Quantum vero ad educandi rationem hoc valeat, ex alio loco mox (Pol. IV, 13. 1332*a* 23 sqq.) satis clare elucebit. Quem ad finem tria illa genera paucis attingere licebit, quibus parandi facultas summique boni adeptio continetur. Tria dicuntur bonorum humanorum genera: bona externa, bona animi et corporis (Eth. N. I, 8; Pol. IV, 1. 1323*a* 25 sq.). Externis bonis homo beatus carere non potest, non magis

[1]) Cf. Eth. N. 1098 *a* 15—18. (Zell, comm. p. 38. coll. Cicero, de fin. IV, 7).

quam corporis valetudine et membrorum robore (Eth. N. X, 9; Pol. IV, 13. 1332*a* 19). Etsi homo vere honestus ac probus numquam prorsus miser existere potest, nihilo tamen minus difficile atque arduum est, — nisi forte omnino non potest fieri, — sine subsidiis et adjumentis bonum ac pulcrum efficere (Eth. N. l. l. 1099*a* 31; 1100*b* 30 sq.). Qui secretus ab amicorum consuetudine sine omni hilaritate vitam degit, nullo amore nullaque caritate (Eth. N. VIII, 1; IX, 9, 11), vel cui Priami fortuna est perferenda, eum nemo homo praedicaturus est (ib. I, 11. 1101*a* 6 sq.). Alterum locum alia tenent bona, quae unitis animi corporisque viribus ab hominibus acquiruntur in vitae actionibus et varietate (ib. X, 8. coll. I, 10. 1100*a* 1 sqq.). Quibus crescentibus diligentia virtutis et actio augetur una cum beatitudine quae percipitur (Eth. N. I, 10 coll. Pol. IV, 13). Summi denique boni (Eth. N. X, 7; I, 11 sq.) is particeps habetur, qui ex labore ac dimicatione ad naturae vere humanae fastigium enisus eo perfecta virtute potuit venire, ut otio optime fruatur. Sapientiae studere studendique fructum percipere (*θεωρία*) divinam affert delectationem atque integram et sinceram voluptatem (ib. X, 7 extr. coll. I, 6)[1]. Voluptatem vero docet Aristoteles eo potissimum cuique praeberi quod amore quisque ac diligentia maxime complectatur, non velut adpendicem quandam (*ὥσπερ περιάπτου τινός* ...) sed (*ἐν ἑαυτῷ*) per ipsum vigorem — *ἐνέργειαν* — beatitudinis (ib. 1099*a* 8 sq. coll. X, 4. 1175*a* 12 sq.). Itaque fit, ut unum nobis sit vivere et agere et voluptate affici in conse-

[1]) Met. XII, 7. 1024 *b* 24.

quendis finibus propositis (l. l. I, 10). Si quicquam, id profecto deorum donum (*θεῶν δώρημα, θεόσδοτον*) hominibus judicandum esse: attamen, — loco laudato legimus, — licet non sit missum a diis inmortalibus (*θεόπεμπτον*) sed virtute, doctrina, exercitatione partum, nihilominus divinum quoddam virtutis esse praemium, optimum aliquid omnemque laudem excedens beatum (ib. 1099*b* 14 sqq. coll. *b* 25; c. 12). Dicit enim Aristoteles: laudem quidem virtuti tribuendam (l. l. 1101*b* 31), in ea autem quae honore digna et perfecta sint (*τῶν τιμίων καὶ τελείων*) beatitudinem illam — *ψυχῆς ἐνέργειαν*, — referendam esse, quae secundum virtutem virtuteque excolenda perficiatur. Videri enim hoc ita se habere, quod etiam principium id sit — (*διὰ τὸ εἶναι ἀρχή*) — atque primum, cujus gratia omnes omnia reliqua agant (l. l. c. 12 extr.). Acerrimi ingenii sagacitate Kantius, summus ille recentioris aetatis philosophus, istam beatitudinis rationem a se rejecit, qua alieni aliquid neque ipsius proprii juris quod esset tanquam primum et principium in animum acciretur[1]). 'Ich soll etwas thun', — inquit, —'weil ich etwas anderes will'[2]). At minus recte, ut videtur. Nihil enim ibi est alieni neque externi, ubi eo ipso studendo agendoque (*ἐν ἑαυτῷ*) una simul cum voluptatem tum perfectionem et summa virtute exercenda summum bonum percipimus. Inde etiam magis Aristotelem laudamus, qui principium (*τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ αἴτιον τῶν ἀγαθῶν*) omniumque bonorum caussam et quasi fontem 'illud honore dignum

[1]) Kant, opera ed. Rosenkranz VIII. 'Metaph. d. Sitten' p. 73 sqq. coll. 'Krit. d. pr. Vern.' p. 184 sqq. — [2]) ib. p. 76.

aliquid et divinum' (τίμιόν τι καὶ θεῖον) hominibus proposuerit (Eth. N. I, 12 extr.).

CAP. III.

8. His rebus consideratis ad tertiam hujus exordii partem transeamus. Postquam enim de natura generis humani disseruimus, inde ex ea quae omnibus naturaliter nobis insita est adpetitione, finem adhuc illustrare conati sumus qui omni educationi propositus est. Qui finis cum unus sit quo studiorum officiorumque vicissitudo quaedam inter singulos cives civiumque societatem continetur, fieri et potest et debet, ut ad perfectionem illam consequendam una quoque sit via et institutio. Huc quidem illa pertinent tria quae Aristoteles eo loco unde dissertatio primum principium cepit perspicienda sibi suscepit (Pol. IV, 17 extr.). Videndum esse, primum num ordinem quemdam (τάξιν τινά) de puerorum educatione instituere, tum ejusdem rei curam utrum publicam esse an — ut fieri soleret — privatam, postremo denique qualem (ποίαν τινά) eam esse oporteret. — Ante omnia primum ex Nostri sententia ad publicam salutem augendam et amplificandam legislatoribus reique publ. rectoribus id curandum esse constat, ut ad omnes facultates et artes omnia quae sint necessaria 'prae' — doceantur (προπαιδεύεσθαι) atque 'ante' singuli quique adsuefiant (προεθίζεσθαι) cum muneribus et operibus obeundis tum virtutibus exercendis (Pol. V [VIII], 1). Quarum rerum negligentia, ut ait Arist., fieri non potest nisi damno rei publicae ejusque administrationis formae, cujus propria natura atque indoles, ut ita dicam, (ἦθος)

omnino tuenda est, quoniam semper ex optuma quaque indole optuma quoque oritur rei publ. administrandae forma (ἀεὶ τὸ βέλτιστον ἦθος βελτίονος αἴτιον πολιτείας). Jam haec sunt in Ethicis libris tradita (I, 13 in.) et ea quidem cum iis rebus conexa quae supra Nostro auctore disputavimus. Is enim dicitur, qui gubernacula rei publicae tenere vere (καθ' ἀλήθειαν) potest, in earum rerum studio potissimum videri exercitatus, quo per usum virtutis ad vitae perfectae prosperitatem homines perveniant: 'βούλεται γὰρ τοὺς πολίτας ἀγαθοὺς ποιεῖν καὶ τῶν νόμων ὑπηκόους.' Cujus rei exempla Noster Lacedaemoniorum fert Cretumque legislatores. Ad eandem rem spectant quae conferre licebit etiam haec Aristotelis (Eth. N. X, 8. 1180*a* 14 sqq.): 'Vir bonus, inquit, qui futurus sit, eum bene educari (καλῶς τραφῆναι) oportet adsuefierique, tum ita aptis studiis institutisque vitam directam vivere, ut neque invito nec lubenti animo aliquid peccetur improbeque fiat: id quod iis potest contingere qui mentem aliquam (κατά τινα νοῦν), rationem rectumque ordinem (τάξιν ὀρθήν), vim habentem, tamquam vitae ducem (coacti) sequuntur.' Paterno quidem in jussu, — ut addit Noster, — non inesse illam tantam vim neque illam necessitatem neque omnino in unius viri jussu, nisi forte rex sit vel talis quidam superiore loco sedens. In legibus autem valere illam cogentem potestatem, cum ratio sit lex (λόγος ὤν) e prudentia quadam et mente exorta. Neque (ut alia omittam) in odio esse legem, cùm quod aequum et bonum est (τὸ ἐπιεικές) praescribat. Jam hinc sequitur id quod ad illam alteram attinet quaestionem. Cum unus omni

civitati finis sit propositus, perspicuum est unam quoque eandemque necessario esse omnium educationem, cujus procuratio debet publica esse, non (ut fieri solet) privata (Pol. l. l. 1337*a* 21 sqq.). Nimirum pro sua cuique parte ad honeste vivendi facultatem (*καλῶς ζῆν*) conferendum est, ea ratione qua propter communem utilitatem salutemque omnes tanquam in unum conducuntur vivendique gratia (*τοῦ ζῆν ἕνεκεν*) ad civilem congregationem conveniunt (cf. Pol. III, 3. 1278*b* 19 sq.). Quo autem artissimo vinculo hae duae res inter se cohaereant facile adparebit. Quibus enim rebus singulorum hominum studia non modo non injuste impediri sed id potius removeri vult, quo perniciose non omnibus omni ex parte absoluta fieri possit eruditio et educatio. Tantum quidem abest, ut privatam et domesticam disciplinam despicatui habeat, ut propria ejus commoda ad singuli cujusque facultatem excolendam collaudet atque commendet (Eth. N. X, 10. 1180*b* 7 sqq.): at repugnat sanae menti antiquorum Graecorum et repugnat menti et animo Stagiritae, qui omnium ac singulorum inter se congruendo et se invicem supplendo totum augeri et perfici publicaeque salutis procuratione summam honestatem contineri vidit: 'ubi Cyclopum more modoque singulus quisque ipsius arbitratu in uxorem et liberos dominatur' (ib. *a* 27)[1]). Quod denique tertio loco quaeritur (*ποίαν τινὰ δεῖ ταύτην*) ad intestinam quamdam unitatem referendum videtur esse. Nam intestinum aliquid est hujus rei qualitās (*ποιότης*). Ratio quidem finalis adeo per totum penetrare debet educationis, ut

[1]) Cf. Hom. Od. IX, 112 sqq.

quasi animata existat ea quae gradatim omni parte bene comparanda totum hominem bene comparatum et perfectum reddat: *ὁ δὲ λόγος ἡμῖν καὶ ὁ νοῦς τῆς φύσεως τέλος*[1]). Omnino autem illiberale (*βάναυσον ἔργον*) habendum est, in quo illam unam rationem desiderabis (Pol. l. l. 1337*b* 8 sqq.). Agitur de muneribus (*περὶ τῶν ἔργων*) quae in educatione fungenda sunt: *οὐδὲ φανερὸν πότερον πρὸς τὴν διάνοιαν πρέπει μᾶλλον ἢ πρὸς τὸ τῆς ψυχῆς ἦθος* (l. l. V, 2). E fine proposito res patere censet Aristoteles, unde omnino dicendum esse quid et quantum deceat (*τὸ τίνος χάριν πράττει τις ἢ μανθάνει*). Hoc respiciens, — ut una dicam, — moderatio illa et terminatio inde proficisci videntur ex eo, quod universe 'mensurae' nomine significandum est[2]). Fere idem est quod alibi (Eth. N. VI, 1) verbis dicitur quae sunt *ὀρθὸς λόγος*, quo non modo pro tempore aliisque conditionibus sed omnino dijudicandum est, quousque in omnibus quae necessaria et utilia et jucunda sint 'ingenuum' hominem erudiri oporteat (*οἷον δεῖ*) (Pol. l. l. 1337*b* 3 sqq.). (Quodsi de singulis rebus neque quam maxime universe hoc loco disputandum esset, musicam vel gymnasticam disciplinam huc conferremus, quibus quae Nostro auctore dicta sunt uberius comprobari posset.) At satis accurate adparebit, quo illa mensurae definitio tendat, his tribus allatis: *τὸ μέσον* 'quid medium sit', *τὸ δυνατόν*, 'quid fieri possit', *τὸ πρέπον* 'quid deceat,' quibus rebus ex Nostri sententia id quod fini educationi proposito aptum est, aestimari debet (Pol. V, 7 extr.).

[1]) Cf. Pol. IV, 15. 1334 *b* 14 sqq.

[2]) cf. Pol. VI, 11. 1295 *a* 35 sqq. coll. Met. IX, 1. 1053 *a* 18 sq.; 1052 *a* 15 sq.

9. Omnino autem, docet Aristoteles, duas esse res, quibus recte constitutis (ὀρθῶς) perfectio in omnibus universe existere possit: *finem* (τὸν σκοπόν) rerum gerendarum et eas ipsas actiones, quae apte inventae ad finem propositum conferant. Utrumque vero (τὸ τέλος καὶ εἰς τὸ τέλος πράξεις), altero alteri conveniente, in omnibus artibus et scientiis praevalere debet (Pol. IV, 13. 1337 *b* 26—38). Quarum rerum illud quidem quod una simul et civitati et civibus expetendum est, iterum iterumque collaudatur: ὅτι μὲν οὖν τοῦ τ' εὖ ζῆν καὶ τῆς εὐδαιμονίας ἐφίενται πάντες, φανερόν (l. l. 1337 *a* 39 sq.) φαμὲν δὲ καὶ ἐν τοῖς ἠθικοῖς . . . ἐνέργειαν εἶναι καὶ χρῆσιν ἀρετῆς τελείαν. 1332 *a* 7 sq.) — Ex quibus dictis hoc vel maxime tenendum, quod in actione, in usu virtutis perfecto summa collocata cernitur cum educationis et institutionis, tum propriae singulorum et omnium communis salutis. Quem ad finem alia necesse est sint nobis praedita, alia, — in quibus potissimum educatio videtur consistere, — libera nostra industria sint exornanda. Quae quidem exornatio (κατασκευή, χορηγία) strenuos reddere vult homines in adsequendis virtutibus, i. e. probos honestosque: ubi quaerendum est cum Aristotele: πῶς ἀνὴρ γίνεται σπουδαῖος; (quomodo vir fiat probus) (Pol. l. l. 1332 *a* 35 sq.). Ad quae Noster: Boni, inquit, fiunt homines et probi, cum singuli tum omnes (ἀκολουθεῖ γὰρ τῷ καθ' ἕκαστον καὶ τὸ πάντας) tribus rebus (διὰ τριῶν) quae sunt: natura (φύσις), mos (ἔθος), ratio (λόγος). Idem fere etiam alio loco invenimus, quem praesertim ad verbi quod est λόγος notionem definiendam, nimirum quantum huc pertineat, lau-

damus[1]). Bonos fieri, esse qui putent, alios natura (φύσει), alios consuetudine vel more (ἔθει), alios doctrina (διδαχῇ) (Eth. N. X, 10. 1179 *b* 20). Quod hoc loco οὐκ ἐφ' ἡμῖν esse dicitur id eo spectat, quod primum quidem hominem a natura, certa quadam et animi et corporis facultate et indole instructum praeberi necesse est (l. l. 1332 *a* 40) καὶ γὰρ φῦναι δεῖ πρῶτον, οἷον ἄνθρωπον ἀλλὰ μὴ τῶν ἄλλων τι ζῴων, εἶτα καὶ ποιόν τινα τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχήν). Is consuetudine deinde et more unitis animi et corporis viribus in meliorem aut deteriorem statum (τὰ ἐπαμφοτερίζοντα) vertitur: (ἔνιά τε οὐθὲν ὄφελος φῦναι· τὰ γὰρ ἔθη μεταβαλεῖν ποιεῖ· ἔνια γάρ ἐστι διὰ τῆς φύσεως ἐπαμφοτερίζοντα διὰ τῶν ἐθῶν ἐπὶ τὸ χεῖρον καὶ τὸ βέλτιον). Solus denique rationis particeps est homo, qua cogitare potest atque intellegere (τὰ μὲν οὖν ἄλλα τῶν ζῴων μάλιστα μὲν τῇ φύσει ζῇ, μικρὰ δ' ἔνια καὶ τοῖς ἔθεσιν, ἄνθρωπος δὲ καὶ λόγῳ, μόνον γὰρ ἔχει λόγον). — Hae tres partes totidem numero educandi rationes hujusque rei illustrandae partes, quot apud Nostrum virtutum invenies species, *naturalem* (φυσικήν), *moralem* (ἠθικήν), *intellectualem* (διανοητικήν) (cf. Eth. N. VI, 2 in.; 13). Licebit nobis porro disputantibus his verbis brevitatis causa uti. Dubitare enim non possum, quin ejusmodi res, tres in partes distributas, porro considerandae sint. Partes quidem dicimus, quae si ad agendum spectas inter se cohaerere et convenire debent. Aliter forsan res se haberet, si aetatem intueremur, ita quidem, ut

---

1) Cf. Schwegler ad Met. VII, 4 (tom. IV. p. 58. coll. de interpr. 4, 16 *b* 28; Poet. 20. 1457 *a* 23; Rhet. III, 2. 1404 *b* 26; de interpr. 2, 16 *a* 19; Poet. 20. 1457 *a* 10).

eam quam Noster educationis gratia facit distributionem sequeremur (cf. Pol. IV, 17 s. f.). Qua autem ex re id haurire vix poteris, cujus tractatio nobis proposita est. Neque nunc de gradibus agitur, qui etsi ratione quadam illis supra commemoratis beatitudinis respondeant, ejusmodi discrimine commisso abhorrere hoc loco videantur a Nostri sententia, qui illas res (*τὰ τρία*) ita dispositas voluerit esse (*ὥστε δεῖ ταῦτα συμφωνεῖν ἀλλήλοις*) ut concinant inter se vel optimo (ut alio loco dicitur) concentu (l. l. 1332 *b* 15. coll. 1334 *b* 10). Haec quidem hactenus.

10. Sicut vero unius finis propositi rationi totum tamquam parere debet, sic singula quoque ad hoc unum, unde emanare videntur, principium redibunt[1]). Natura quidem materiem praebet et in ea (*δυνάμει*) pro potentia omnia (Eth. N. VI, 13. 1344 *b* 4 sqq.), vel potius, re accuratius considerata, si in virtutem et scientiam respicimus, necessario nonnulla, nihil perfectum (ib. II, 1. 1103 *a* 18). 'Der Zweck ist die Voraussetzung'[2]). (cf. Pol. IV, 13. 1332 *a* 10) Mos (consuetudo) actu (*ἐνεργείᾳ*)[3]), in quo a parte naturae vis (*δύναμις*) et modus (*μέτρον*) rationis ex parte insunt, exercitando eo quod absolute (*ἁπλῶς*) honestum et bonum est (l. l. 1332 *a* 11. coll. *a* 21 sq.) adsuefacere (*ἐθιστὴ ἀρετή*) debet[4]), ad normam verae animi probitatis (*ἠθικὴ ἕξις*. Eth. VI, 2)[5]). Doctrina ac scientia denique (*ἐπιστήμη*) efficitur, movendi rationem ut intellegamus et causam, cur et unde omnia

[1]) Ritter, hist. phil. III. p. 159 sqq.
[2]) Trendelenburg, log. Unters. II. p. 32. coll. Arist. de p. an. I, 1; II, 1. — [3]) Met. VIII, 6. 1045 *b* 17; IX, 6. 1048 *a* 30 sq.; *b* 4 sqq.
[4]) Cf. Eth. II, 1; I, 6 s. f. VII, 9. 1131 *a* 14 sqq.
[5]) Cf. Met. XII, 5. 1071 *a* 18 sqq. coll. Trendelenburg, Arist. de an. p. 309 sq.

quae sunt existendi naturam habeant cognoscendique praebeant veritatem (Pol. IV, 15)[1]). Neque omnino praefari licet quae in sequentibus partibus clarius fieri debet, ut adpareant. Tantum vero jam nunc id pro certo potest haberi quod summa educandi nulla alia quam ea videntur esse, quae omnino philosophiae Aristotelis esse principia habentur, una rei perficiundae cogitatione animo concepta. — Quapropter, ut jam supra dictum est (*ταῦτα γὰρ δεῖ συμφωνεῖν πρὸς ἄλληλα συμφωνίαν τὴν ἀρίστην*) natura, consuetudo, doctrina consentire inter se optimo debent concentu (cf. Pol. l. l. 1334 *b* 10). Neque enim antiquorum ingenium cum natura nec Aristotelis, ut ita dicam, cum intellegentia doctrinaque ullo modo potest discrepare. Ubi omnium vita bonisque etiam singuli cujusque vita et bona continentur; ubi homo a natura instructus, doctrina eruditus moribusque bene confirmatus adparet, ne non indecore voluptate vel dolore adficiatur; ubi ad certam denique rationis normam, quae firmitatem habet et vim, omnium singulorumque studia ac voluntates diriguntur: fore, censet Aristoteles, ut civitatis communitate contentus veram naturam suam praestare, veram vivendi voluptatem ac libertatem percipere veramque viam invenire possit homo, qua muneribus bene perfunctus '*ἀνὴρ σπουδαῖος*' et '*πολίτης ἀγαθός*' per virtutem perveniat ad beatitudinem (cf. de virt. et vit. c. 8). Qualem ad finem nimirum etiam ea talia esse oportet, quorum usu (*τὰς χρήσεις*) vel optime eo perveniri possit (*κατασκευαὶ ἀγαθῶν καὶ γενήσεις*. cf. Pol. IV, 13. 1332 *a* 10 sqq.). Homines vero idcirco rem non-

[1]) Met. I, 1; An. po. II, 19; de an. III, 4 extr. (coll. Trendelenburg, comm. p. 486); An. po. I, 2 in. (Schol. Joh. Phil. f. 7. ed. Ac. p. 198).

numquam pervertunt, et quoniam bonis carere non possunt ad optuma consequenda, bona externa sibi collaudant quasi beatitudinis causam et fontem (*τῆς εὐδαιμονίας αἴτια*). Hos Aristoteles similiter agere censet, ut si quis lucide et suaviter cithara canendi causam lyrae magis quam arti adscribere velit (ib. *a* 26: *ὥσπερ εἰ τοῦ κιθαρίζειν λαμπρὸν καὶ καλῶς αἰτιῷτο τὴν λύραν μᾶλλον τῆς τέχνης*). Quod si minus placere potest et in arte exercenda potius quam in instrumento harmoniae causam invenimus, dubitare quis poterit, quin non tam in externis, quam in interioribus, non tam in corporis quam in animi mentisque cultura vitae prosperitates consistant; neque ulla alia ex causa, non tam fortis fortunae quam penes nos id est, quod studendo exercendoque exercendi et studendi fructum percipimus. Et pariter fit quod ad nostrum unumquemque atque communem attinet civitatem: *τὸ δὲ σπουδαίαν εἶναι τὴν πόλιν οὐκέτι τύχης ἔργον, ἀλλ' ἐπιστήμης καὶ προαιρέσεως* (l. l. *a* 31). Sciundo et volendo opus est ad exercendam virtutem: nimirum, optimum, quod etiam est perfectum, nisi optimo et summo quod est in hominum natura excolendo non paritur: (*ὥστ' εἴη ἂν ἡ εὐδαιμονία θεωρία τις.* Eth. N. X, 8 extr.). Beatitudo, contemplatio quaedam, summa virtute exercenda continetur. Sic finem habes nobis propositum et educationem tanquam viam qua id quod naturae deest progrediendi agendique ratione possit supplere.

Hac quam typis exprimendam curavi dissertationis parte universalia praecipue continentur. Totum libellum quam fieri poterit maturrime in publicum edere in animo est. Interim quae singula sint reliqua lectores spero ex argumento, quod dissertationi praemisi, aliquo modo vidisse.

VITA.

Natus sum, Salomon Lefmann, Telgeti Guestfalorum a. d. VIII cal. Januarias anno h. s. XXXI. Parentes D. G. viventes colo. Fidem profiteor Jisraeliticam. Literarum elementis cum domi imbuerer ibidem praeterea scholam vespertinam, progymnasii loco institutam usque ad quintum et decimum aetatis annum frequentavi. Deinde parentum voluntate consilioque praeceptorum magister puerorum cum fieri vellem, tres per annos ejusmodi munere privatim functus inter alumnos seminarii Monasteriensis receptus sum. Biennio peracto, anno h. s. L probatione publice instituta ludi magister rite factus sum, quod munus duos annos Coesfeldii Guestfalorum, iterum duos annos in vicinitate Hibernorum Regis (Königswinter) ad Rhenum, postremo per quattuor annos Lippstadii Guestfalorum sustinui. Quo munere vacans id quod numquam animo miseram, ut totum me literarum studiis traderem, efficere potui. Maturitatis testimonio a Gymnasio, quo delegatus eram, Paderbornensi instructus, Monasterium, ubi per semestre spatium praeparationis causa antea habitaveram, me retuli ibique per alterum par temporis spatium disserentes audivi Professores doctissimos: Reinke, Rosspatt, Schlueter, Winiewski. Tum rebus familiaribus adductus Heidelbergas profectus praeceptoribus per duo spatia semestria usus sum: Baehrio, Haeussero, Kaysero, de Reichlino, Starkio: cum praeterea eodem illo anno ibidem seminarii philologici sodalis essem ordinarius. Auctumno anni h. s. LXI hanc almam literarum universitatem Berolinensem adii ejusque civibus a Twestenio Rectore adscriptus praeter alios audivi viros illustrissimos Boeckh, Bopp, Friederichs, Haupt, Hotho, Mommsen, Muellenhoff, Roediger, Steinthal, Trendelenburg, Weber. Quibus viris omnibus optime de me meritis, ac praecipue cum Roedigero et Webero; quorum societati orientali, tum Trendelenburgo, cujus benevolentia philosophicis exercitationibus adhuc interfui, gratias ago quam maximas.

THESES.

1. Aristotelis quae leguntur: Pol. IV (VII), 15. 1334*b* 3: *ἐπεὶ δὲ μείζω τε ἀγαθὰ ταῦτα καὶ τὴν ἀπόλαασιν τὴν τούτων ἢ τὴν τῶν ἀρετῶν, καὶ ὅτι δι' αὐτήν, φανερὸν κ. τ. λ.* mendosa esse et in eorum locum fere haec: *ἐπεὶ δὲ ... ἀπόλαυσιν τὴν τούτων, ἢ τὴν τῶν ἄλλων, καὶ ὅτι δι' ἀρετήν, φανερὸν κ. τ. λ.* substituenda videntur.
2. Spinoza cum dicit (Ethic. IV praef. coll. ib. Def. I) 'per bonum intelligam id, quod certo scimus medium esse, ut ad exemplar humanae naturae, quod nobis proponimus, magis magisque accedamus' — a doctrinae suae rationibus ipse decedit.
3. Kantii definitionem (Krit. d. Urth. I § 4) 'Gut ist das, was vermittelst der Vernunft durch den blofsen Begriff gefällt' non esse accipiendam puto.
4. Recte Comenius (Did. Magn. XVI. fund. IX) 'Nihil doceatur nisi ad usum praesentem.'
5. Herbartii sententia, — qua fine proponendo homines educari vult, nec nisi bono quod futurum esse speremus, puerili animo quae inferatur injuriam excusari putat, — (Allgem. Paedagog. I, cap. 2 in. opp. ed. Hartenst. X, p. 31 sqq.) probari non potest.